

# När man talar om trollen – berättelser om det okända

Blanka Henriksson

Det okända och främmande känns ofta skrämmande för människor idag, och det har känts skrämmande för tidigare generationer. Men människor tycks ha, och ha haft, ett behov av att konkretisera och narrativisera denna osäkerhet inför det okända. Att sätta ord på rädslan är ett sätt att handskas med den.

I den här artikeln diskuterar jag en tolkning av det okända i det förindustriella Sverige och Finland, nämligen berättelser om trollen i den form man återfinner dem i arkiven. Jag kommer också att försöka dra paralleller till motsvarande berättelser om det okända, och därför skrämmande, i dagens samhällsdiskurser.

Går man till traditionsarkiven (i det här fallet Folkkultursarkivet vid Svenska litteratursällskapet och Folkloristiska samlingarna vid Cultura Kulturvetenskapliga arkivet vid Åbo Akademi) kan man genom att till exempel söka efter skildringar om troll lära sig mycket om de föreställningar och berättelser som fanns på landsbygden i de svenskspråkiga delarna av Finland i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. I sägner och andra berättelser möter vi bland annat rädslor, vardagligt liv, väsentligheter och önskningar. Här verbaliseras kollektiva beteendemönster och sanktionerade uppfattningar om vad som är rätt och fel.

Genom arkivmaterial som samlats in för vissa ändamål kan man också dra slutsatser om insamling, ideal och ideologier (se t.ex. Lilja 1996; Skott 2008), men det får bli en annan diskussion. Här koncentrerar jag mig på uppteckningar om troll i Svenskfinland, i

form av dels sägner, dels folktroupteckningar,<sup>1</sup> samt försöker hitta trollens motsvarigheter i dagens samhälle.

## *Vad är ett troll?*

Det har berättats om troll i Svenskfinland, och med tanke på antalet uppteckningar i arkiven har det berättats en hel del om trollen. Här möter vi både enskilda människors personliga upplevelser av möten med trollet (memorat) och sägner som har använts för att bekräfta den kollektiva folktron (af Klintberg 2010 [1972]:61).

Trollen som träder fram ur arkivmaterialet påminner om de troll vi känner igen från konstsagor och barnlitteratur, men de har kanske ändå fler egenskaper som skiljer dem åt. De är inte rufsiga trashankar som i barnböckerna, och inte heller John Bauers långnästa, långörade och långhåriga jättevarelser (jfr Henriksson 2012:16–17). Det som gjorde trollen till troll var att de på något sätt avvek från det normala. De var osannolikt vackra, omåttligt rika, bodde i berg, åt maskar eller gjorde saker som människor inte tillät sig göra (se t.ex. Henriksson 2012:21).

Trollen var på många sätt representationer för människors dåliga sidor. De var giriga, snåla, tog av andra utan att be om lov och bytte ut sina egna trollungar mot ”bättre” människobarn. De var avundsjuka på människorna, lata och dekadenta. Det var på dem man kunde skylla när saker gick fel (se t.ex. af Klintberg 2010 [1972]:30), eller barn och kreatur betedde underligt.



John Bauers illustrationer har präglat vår syn på hur troll ska se ut. Illustration till "Pojken som aldrig var rädd" av Alfred Smedberg i *Bland tomtar och troll*. 1912.

Hur mycket som upplevts som sanning är svårt att veta – lika väl som man idag omöjligt kan veta hur mycket människor tror på det de berättar – om man inte frågar dem det rent ut. Berättelser med tvivelaktigt innehåll sprids vidare, som sanna, som osannolika eller som exempel på det helt vansinniga, men var i kedjan av sanning och lögn de befinner sig för den som berättar är många gånger svårt att avgöra. Eftersom mycket av arkivmaterialet saknar kontext är det också svårt att avgöra vilken roll till exempel sägner har spelat för berättare och åhörare. En berättare kan exempelvis ljuga avsiktligt och låtsas tala sanning, eller helt enkelt bara berätta enligt traditionsenliga berättelsemallar (Dégh & Vázsonyi 1973:88–89). På samma sätt kan det i publiken finnas människor som tror på sägnens innehåll, de som inte alls gör det och de som tvivlar (Dégh & Vázsonyi 1973:105–106).

Finns dessa troll som vi finner i arkiven kvar i samtiden, och är de i så fall något som skrämmer oss?

Till att börja med kan man spåra benämningen troll och dess förekomster idag. Även om samtidens sägner rymmer dagens rädslor och vardagliga liv, har trollen många gånger förlorat sin farliga och skrämmande karaktär. Man kan fortfarande vara ful som ett troll eller rik som ett troll, men när man kallar sitt eget eller andras barn för trollunge är det snarare en kärleksförklaring och långt ifrån tankarna på bortbytingar och avvikande barn. I en tråd på det populära forumet Familjeliv diskuteras epitetet trollunge och alla som skriver är rörande överens om att det är något gulligt, om än möjligen lite rufsigt och busigt man hänvisar till:

”För mig är trollunge absolut inget negativt. Tvärtom! En sötnos med något vilt och

Liksom man i dag får se in i miljonärernas bostäder i veckotidningarna, kunde man förr få en glimt av trollens rikedomar i sägner. Illustration: Karin Fabritius.



busigt över sig...” berättar ett inlägg, medan en annan fyller i med att: ”Så ser jag också på det, otroligt söt, med rufsigt hår och ett busigt uttryck! Brukar ofta kalla min tjej för trollunge, hihi / Tycker det är ett gulligt uttryck 😊” (*Familjeliv...*). I en personlig blogg beskrivs ett åttamånaders barn som följer: ”Mitt älskade lilla troll, är inte så liten längre, han kryper, ställer sig mot bord och soffan och allt i hans höjd” (*HANNAHMEDH*).

Trollen har blivit avdramatiserade och det enda som finns kvar är utseendet, och då ett yttre som bearbetats genom konst och litteratur och ligger ganska långt ifrån de folkliga föreställningarnas troll.

Benämningen troll förekommer även i populär- och barnkultur. Barnkulturens troll är mestadels gulliga och trevliga varelser som läsaren förväntas identifiera sig med, som när man i dagbarnvårdens verksamhet ordnar trollfester, eller när barnböcker och barnprogram presenterar rufsiga små trollungar.

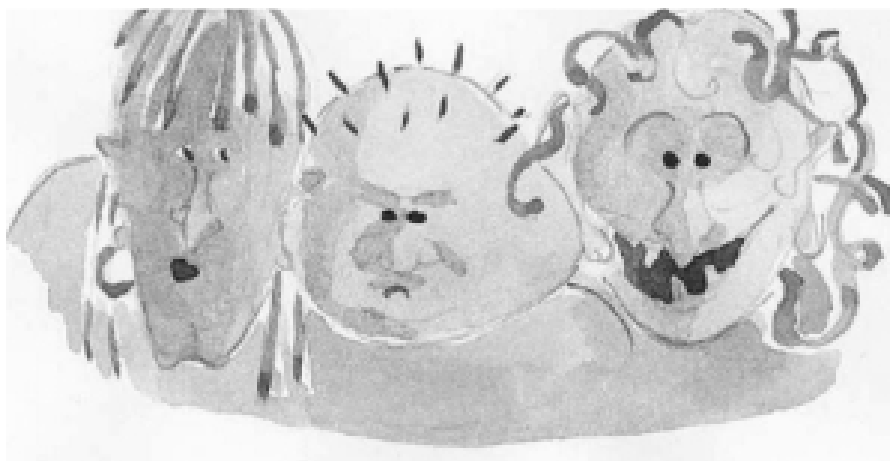
Populärkulturens trollfigurer kan dock vara skrämmande och hotande, när vi finner dem till exempel i böckerna och filmerna om trollkarlen Harry Potter (t.ex. Rowling 2007), i filmer som den norska *Trolljegeren* (2010)

och i skönlitteratur som *Stallo*<sup>2</sup> (Spjut 2012). Men dessa är väsen som mer liknar folktrons jättar (stora och dumma), eller andra onda varelser. Här finns inte så mycket av en främmande och avvikande varelse, som ändå delar de flesta egenskaperna med oss människor.

Ett undantag till detta finns, och det är trollen i nätforum och andra sociala medier. Så kallade nättroll, internetroll eller enbart troll på nätet, är de som kastar in brandfacklor, uppvisar stämningen och ofta kommer in med provocerande ämnen bara för att njuta av hur kaos breder ut sig. Att bete sig som ett troll är inte en god egenskap om man befinner sig i en nätdiskussion. Att bli kallad för troll är att bli berövad sina åsikter och sin rätt att yttra sig – plötsligt är det du skriver inte längre värt att beakta.

Dessa troll fungerar lite som äldre tiders troll – de är avvikande och ställer till med förtret (se t.ex. Henriksson 2012:81–82). Men den stora skillnaden är att de inte upplevs som övernaturliga, även om de inte tillskrivs det normala, utan snarare något avvikande som bryter mot vedertagna normer och nätetikett.

Nättrollen debatterades bland annat i massmedia i Sverige under 2010 och 2011 (Fors-



Trollen lever kvar i dagligt tal i enastaka talesätt och stelnade fraser, som när någon beskrivs som ”ful som ett troll”. Illustration: Karin Fabritius.

ström 2010; Kindstrand m.fl. 2011), men är alltså ett aktuellt ämne, som idag ofta kopplas ihop med näthat. Till exempel kallades Robert Aschbergs tv-program, där han konfronterade näthatsskribenter, för *Trolljägarna* (2014).

I den mediala diskursen om troll knyts ofta an till de folkliga trollen, bland annat hänvisas till hur trollen spricker i solljuset (Brandel 2011; Treijs 2012), vilket gör att den ursprungliga kopplingen till engelskans *trolling* (en fiskemetod där en eller flera revar dras fram genom vattnet) helt har försvunnit i svenska sammanhang.

#### *Rädslan för det avvikande*

Trollen i de folkliga föreställningarna var många gånger varelser som var till förvillelse lika människor. Många är de sägner som berättar om möten med främlingar med helt mänskliga drag som visar sig göra något oväntat eller avvikande. Och därmed också avslöjar sin trolltillhörighet. Ett exempel på detta är följande sägen från Övermark i Österbotten:

För c:a 45 år sedan [1875] voro några gossar och flickor på bärplockning i skogen invid Valsbärg i Övermark. Medan de ivrigt voro sysselsatta med att fylla sina korgar, ropade plötsligt en av flickorna: ”se, bärgtrollet!”. Alla blickade upp mot bärget, där trollet stod på ett utsprång, icke långt från en av de plockande gossarna. Det var litet till växten,

hade skepnad av ett ungt fruntimmer och var klätt i den allra finaste dräkt, vilken liksom utsände strålar. I handen höll det ett stort, gammalt ben, på vilket den gnagade. Barnen blevo så förskräckta, att de hals över huvud sprungo hem (*Bygdeminnen* 1910:41).

Trollet i den här skildringen är vackert och ungt – inte alls fult och gammalt som vi kanske förväntar oss genom kännedom om troll i avbildningar och sagor. Men dess beteende avslöjar det genast som ett troll – ingen normal människa står i skogen och gnager på ett gammalt ben. Barnen i sägnen uppfattar genast det avvikande och genom inlärd rädsla – trollen var något man skulle vara rädd för – förstår de vikten av att snabbt fly fältet.

af Klintberg poängterar att folksägner, då och nu, tillhandahåller information om det okända och främmande (af Klintberg 2008 [1976]:18). Det är bland annat genom dessa skildringar som det skrämmande verbaliseras och institutionaliseras. Vi lär oss vad vi ska vara rädda för, vilka kulturella hot som finns i vår egen kultursfär.

Trollen fick ofta personifiera olika rädslor, som rädslan för att barn skulle fara illa eller att något skulle hända kreaturen, och därmed orsaka ekonomisk skada (se t.ex. Henriksson 2012:45, 38).

Människor socialiseras in i rädsla och Jochum Stattin menar att skrämsel och hot bland annat var ett sätt att uppfostra barn i det

förindustriella samhället. De fick tidigt lära sig att urskilja de faror som fanns i den närmaste omgivningen. Det farliga var ofta förknippat med sådant som fanns utanför hemmets väggar och gårdens trygga grannskap, med syfte att barnen under senare uppväxtår skulle undvika dessa platser. Barnen förbereddes att klara sig själva utan vuxnas direkta översyn (Stattin 1990:77).

När man har berättat om trollen har man förmedlat vidare en kunskapstradition som dels är beroende på plats, dels på personliga förhållningssätt (jfr af Klintberg 2010 [1972]: 12). Detta kan jämföras med Albert Eskeröds (1973) begrepp intressedominans, där det som människor hett åstundar eller fruktar påverkar hur de uppfattar händelser.

Ett exempel på önskningsar som verbaliseras i sägendiktningen är berättelserna om trollens omåttliga rikedomar. I sägner kan fantasier levas ut och i ett samhälle präglad av självhushållning var det kanske inte konstigt att man drömde om mat i överflöd. Men även dagens samhälle är fullt av kittlande skildringar av dem som har det bättre ställt än vi själva. Vi ser in i kändisars och miljonärers hem på tv och i veckotidningar och vi blir noggrant upplysta av löpsedlarna om den senaste storvinsten. Det rika trollet i sägnerna manifesterar inte bara rädslor utan även önskedrömmar som att plötsligt en dag bli rik (af Klintberg 2010 [1972]:50). Så här har berättats i Vörå, i Österbotten:

Omkring hundra meter söder om Tajpalbacken finns på Östra sidan om landsvägen ett mindre berg – Högklint –, som mot vägen stupar brant ned och bildar en vägg, i vilken man säges kunna se spår av en tillsluten dörr. Detta är ingången till trollets bostad. En och annan, som i mörkret passerat stället, har sett dörren stå öppen och berget invändigt stråla av ljus och dyrbarheter. För några har trollets bostad tett sig snarlik en handelsbod med prunkande varor uppradade på hyllor. Stundom sipprar om morgnarna fukt ut mellan springorna vid stendörren. Då säga lotlaxborna. ”Se så, nu har gubben inte kravlat sig ut i natt

utan ’strittat’ genom dörrspringan (*Budkavlen* 1924:84–86).

På dessa berättelser om trollens rikedom och överflöd kan man applicera Georg Fosters teori om *limited good*, eller det begränsade goda, som omfattar föreställningen om att det finns en begränsad mängd lycka här i världen (Foster 1965). Denna mängd lycka eller goda saker är relativt knapp och redan distribuerad, vilket innebär att när någon oväntat får en större del av goda ting eller händelser, blir någon annan automatiskt av med sin del.

Detta är förstas ett sätt att förklara den orättvisa och slumpmässiga fördelningen av tillgångar i samhället. I bondesamhället kunde trollen få bära skulden för att människor var fattiga och led nöd. Rikedomarna räckte helt enkelt inte till för alla och extra svårt blir det att fördela jämnt om vissa roffar åt sig en extra stor del av kakan.

Föreställningen om att andras välgång och lycka på något sätt påverkar den egna är inte försvunnen, utan samma typ av avundsjuka och rädsla för att man själv ska bli utan förekommer i det postmoderna samhället.

Bland annat förekommer i sociala media (bl.a. Facebook och Twitter) debatter om tiggare eller uteliggare där ett genomgående motiv är deras fattigdom, eller kanske snarare avsaknaden av den. Ett stående argument i debatten om de romska tiggarna är att man inte ska ge dem något, eftersom de i själva verket inte är fattiga, utan snarare lata. I många moderna berättelser finner vi motivet med människor som kommer till Sverige eller Finland utklädda till tiggare för att göra lättförtjänta pengar, vilka de sedan omvandlar till ett liv i lyx och överflöd i sina hemländer. Likt trollen ids de inte arbeta utan förväntar sig bara att andra människor, eller samhället, ska betala deras flotta bilar (se t.ex. Drevfjäll 2014).

På samma sätt skapas berättelser om det främmande baserade i avundsjuka och oförstående när en finsk politiker beskärmar sig över



Trollen förmodades bete sig precis som människor, men det fanns alltid något avvikande som avslöjade dem, som när de bjöd på mat otjänlig som människoföda. Illustration: Karin Fabritius.

att socialbidragstagare har råd med så dyra barnvagnar (Suni 2014), eller när svenska uteliggares eventuella innehav av mobiltelefoner väcker anstöt (Nelson 2013). Också under humanitära kriser som de syriska båtflyktingarna diskuteras märkeskläder, mobiltelefoner och dyra armbandsur i både dagspress och på internetforum (se t.ex. Bruun 2015).

#### *Kulturellt bundna hot*

Genom att studera både berättelser om farliga händelser och olika uppfattningar om hur man kunde skydda sig mot ont, kan man också se hur rädslor skapas kulturellt.

Stattin talar om folklorens gestaltande roll och hur rädsla i ett kulturanalytiskt perspektiv kan beskriva hur fruktan för det okända kanaliseras (Stattin 1990:15). Han skriver bland annat att "[h]ändelsens mening skapas [...] beroende på hur den tolkas, vilket är avhängigt individens kulturella arv. Man känner t ex rädsla därför att man lärt sig klassificera situationen som farlig" (Stattin 1990:16). Den som är rädd för troll tolkar helt enkelt lättare in troll i sin vardag.

Hoten i det förindustriella Norden härrörde sig många gånger till det främmande och avvikande och Stattin lyfter fram följande kategorier som särskilt skrämmande: Främlingar – där de som var kringresande, även yrkesmän, var särskilt farliga. De redan utstötta – de som inte passade in i lokalsamhället. De med kroppsliga defekter som ond håg, ond fot eller det onda ögat (jfr Strömbäck 1989). Människor med annan härkomst överlag (Stattin 1990:44).

Överhuvudtaget var resande svårt och vanskligt och upplevelsen att färdas i främmande trakter och möten med främmande människor tycks ha varit präglade av rädsla (Stattin 1990:45).

På samma sätt tycks främmande människor skrämma oss idag, åtminstone om man ser till pågående samhällsdebatter. Människors långväga ursprung används ofta som motivering för uppkomna rädslor. Runt asylboenden och flyktinförläggningar florerar berättelser och föreställningar om de "farliga främlingarna", som till exempel i facebook-grupper där medlemmarna "uppmannas akta sig för främman-

de', ofta utländska, människor som rör sig i området" (Granroth 2015, se även Björkqvist & Karlsson 2015).

Trollen antogs kunna röva bort både människor och kreatur och i arkiven finns mängder av uppteckningar som beskriver hur man på olika ställen i Svenskfinland har garderat sig mot dessa händelser. Det handlar om allmängiltiga skyddsmedel som metall, ordets makt, kristendomen, starka dofter och ljud (se t.ex. Tillhagen 1977 [1958]: 35–45), och många av de förespråkade skyddsåtgärderna är bekanta från andra sammanhang och som skydd mot andra övernaturliga väsen. Jag kommer inte här att uppehålla mig desto mera vid skyddsåtgärderna, utan snarare det hot som man tänkte skydda sig mot.

Mary Douglas ger en användbar socialkonstruktivistisk syn på risk eller hot: "the reality or the unreality of the cause of harm makes no difference: it is enough that people believe in it" (Douglas 1992:83). Douglas ser konstruerandet och uppfattandet av hoten, inte som individuellt utan som något socialt, kulturellt och även politiskt (1985; 1992). Olika kulturella sammanhang har därmed olika föreställningar om vad som är farligt och hotande.

Trollen var, om man ska tro folktroupp-teckningarna, ett helt reellt hot, något som man måste skydda sig mot. De kunde också användas som förklaring till varför kreatur försvann i skogen, varför människor gick vilse och betedde sig underligt när de blev återfunna (se t.ex. Asplund 2004:98–105).

Hotet från trollen må vara verkligt eller upplevt, men genom ett konstruktivistiskt perspektiv är det inte någon skillnad. Det intressanta blir istället hur hotet och därmed rädslan för det som hotas skapas. Detta betyder förstås inte att hoten inte behöver finnas på riktigt, snarare att hotets realitet inte är en relevant aspekt i detta sammanhang. Douglas ser på sådant som sjukdomar, naturkatastrofer och miljöförstöring, vilka alla finns som

motiv i modernt sägenberättande. Men till exempel sjukdomar var också ett vanligt förekommande motiv i äldre sägner och rädslan för sjukdomar högst påtaglig. Många gånger förklarades också sjukdomarna genom olika övernaturliga väsen, där orsaken kunde vara ett normbrott eller någon typ av rubbad balans mellan människornas värld och den övernaturliga världen (se t.ex. af Klintberg 1988 [1965]:32–35, Stattin 1990:47, Tillhagen 1977 [1958]:22–25).

Moderna sägner handlar om det som fyller oss med oro, det okända och främmande (af Klintberg 1986:9) och nutida rädsletradition är präglad av staden och dess farliga personer, platser och situationer (Stattin 1990:51). Stattin påpekar också att en av de vanligaste rädslorna under 1990-talet (och jag har en känsla om att detta gäller än på 2010-talet) är miss-tron mot andra människor.

Våra rädslor handlar fortfarande om det okända, det annorlunda, "de andra", de som inte är som "vi". Vi är rädda för den vilda naturen i form av naturkatastrofer, för tekniken som tar över våra liv och för det som vi uppfattar som "otämjda" människor i form av främlingar, våldtäktsmän, barnarövare och massmördare (se t.ex. Brunvand 1981: 187–191; af Klintberg 2008) och vi bearbetar och förmedlar delvis dessa rädslor genom berättande. Behovet att projicera negativa egenskaper på någon som inte passar in har inte försvunnit, och än idag är det samhällets avvikare som får fylla trollens funktion. Vi finner dem i mediala och folkliga berättelser om dem som har annan etnisk tillhörighet än vi själva, de socialt avvikande, fattiga eller på olika sätt utslagna.

En central diskussion hos Douglas är skuldbeläggandet, ett sätt att hantera risker kan nämligen vara att rikta anklagelser. Vems är felet när något avvikande händer? Genom skuldbeläggning av den drabbade stärks en intern social kontroll, men genom en skuldbeläggning av en utomstående stärks lojaliteten inom gruppen utåt (Douglas 1985:59). An-

tingen skyller man på den som brutit mot normerna och till exempel förolämpat de övernaturliga väsendena, eller så lägger man skulden på väsendena själva. Troll och andra övernaturliga väsen kunde många gånger få agera syndabockar och till exempel utpekas som orsaker till varför barn inte följde de förväntade mönstren, som i sägnen från Korpo i Åbolands skärgård nedan:

I ett torp i Retas by i Korpo fanns ett vanskapt barn, som ansågs vara en byting. Det levde till ungefär 20 års ålder, och jag såg det ett par år innan det dog. Barnet låg som det alltid brukade i vaggan. Kroppen hade inte vuxit alls, endast huvudet och händerna. Föräldrarna beklagade sig över att det var så elakt (SLS 33).

Det bortbytta barnet skulle idag kanske förklaras medicinskt på olika sätt, men varje samhälle har sin syn på det avvikande och hur det har uppstått. En uppgift som det övernaturliga hade i människors medvetande var att förklara det oförklarliga. Vi har alltid sökt svar på frågor av olika slag och det är viktigt för människor att på något sätt kunna strukturera sin vardag och det som händer där. När det oförutsedda sker vill vi förstå varför.

Också idag väcker avvikande människor frågor och kräver förklaringsmodeller i form av diagnoser och man söker orsaker till deras handlingar. Men att den som på något sätt bryter mot normerna, och inte uppfyller samhällets syn på normalitet, upplevs som skrämmande det syns också. Både i Sverige och Finland har till exempel missbrukarvård (Schultz 2013:28), boenden för människor med funktionsnedsättning (Söderman 2014) och barnhem (*Protester...*) blivit föremål för debatt när grannar protesterat mot att instanser av denna typ placeras i deras eget närområde. Dessa protester beskrivs både i media och diskuteras flitigt i sociala medier, där man i det senare fallet finner dels motdiskurser, dels människor som känner igen sig i rädslorna som skapats av det förmodat främmande och avvikande.



Modernt leksaktroll.

Vi tolkar dessutom världen utifrån de referensramar (se Honko 1973 [1962]) vi har. Har man hört berättas om troll är det troligare att man tror på troll och upplever dem. Idag är det kanske mer sannolikt att man hör talas om farliga främlingar från andra kulturer eller om utomjordingar. Men gemensamt med det förindustriella samhällets berättelser om det främmande och farliga är att det är de som vi uppfattar som avvikande som upplevs som mest skrämmande.

#### *Troll igår och idag*

Som jag redogjorde ovan har trollen till namnet flyttat in i barnböcker, i fantasy, i film, eller lever vidare som leksaker, logotyper och gulliga småbarn. Till både namn och funktion finns de kvar i ett fåtal talesätt och ordspråk som ”när man talar om trollen står de i farstun”. Men i funktion, som projektioner för vår rädsla, som förklaringar på hot och som föremål för skuldbeläggning finns de mitt ibland oss. Det pågår ett ständigt görande av etnicitet som bygger på inkludering och exkludering. Att inkludera vissa individer och grupper skapar ett ”vi mot dem”, som automatiskt utesluter andra individer och grupper (se t.ex. Wikström 2009). Och i denna process finner vi trollen bland dem som inte passar in: de som är avvikande, de som har det vi vill ha och de vi är rädda för att bli som.

Genom att studera materialet i arkiven och jämföra det med modernt samtida material,



kan vi åtminstone se både likheter och olikheter mellan folkliga föreställningar i det förindustriella och det postmoderna samhället. Trollen lever inte här och nu i samma skepnad som de gjorde för över hundra år sedan, men deras motsvarigheter tycks hjälpa människor att skapa sig ordning och struktur i vardagen, samt att handskas med kulturellt bundna upplevda hot och risker.

Vi visar vår avundsjuka, och vår oförståelse för det främmande när vi applicerar våra egna fel och brister på dem som inte kan försvara sig, eller de som ”har sig själva att skyla”, eftersom de ju inte är som vi, och har så fått utlopp för våra rädslor och vår misstro mot det som inte på rätt sätt följer normerna.

*Blanka Henriksson, fil dr*

Institutionen för Nordisk folkloristik, Åbo Akademi

Nyckelord: troll, berättelser, memorat, rädslor, det okända

#### Noter

- 1 I ett större populärvetenskapligt verk presenterar jag också ordspråk och sagor (Henriksson 2012), men de faller lite utanför fokus i den här texten.
- 2 Stallo eller stalo är ursprungligen inte ett regelrätt troll, utan ett övernaturligt väsen förankrat i den samiska folkloren.

#### Referenser

##### *Arkivmaterial*

IF – Folkloristiska samlingarna, Kulturvetenskapliga arkivet Cultura vid Åbo Akademi, Åbo.  
SLS – Svenska litteratursällskapetets arkiv, Helsingfors.

##### *Tryckt arkivmaterial*

*Bygdeminnen 2* 1910. Närpes folkhögskolas elevförbund.  
*Budkavlen* 1924. Meddelanden utgivna av Brages sektion för folklivsforskning.  
*Finlands svenska folkdiktning. 2. Sägner 3:1–2.* 1931. Utg. V.E.V. Wessman. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

*Finlands svenska folkdiktning. 7. Folketro och trolldom 1: övernaturliga väsen.* 1919. Utg. Gunnar Landtman. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

##### *Nätmaterial*

Brandel, Tobias 2011: ”Kärlek och hat på nätet”. *SvD* 30.1.2011 <[www.svd.se/kultur/karlek-och-hat-pa-natet\\_5902541.svd](http://www.svd.se/kultur/karlek-och-hat-pa-natet_5902541.svd)> [3.2.2015]

Drevfjäll, Ludvig 2014: ”S-politiker bloggar om tiggare i lyxbilar”. *Expressen* 23.4.2014 <[www.expressen.se/nyheter/s-politiker-bloggar-om-tiggare-i-lyxbilar/](http://www.expressen.se/nyheter/s-politiker-bloggar-om-tiggare-i-lyxbilar/)> [9.2.2015]

*Familjeliv.* [forumtråd] <[www.familjeliv.se/forum/thread/43906569-trollunge](http://www.familjeliv.se/forum/thread/43906569-trollunge)> [27.1.2015]

Forsström, Anders 2010: ”Har du mött trollen på nätet?” *DN* 12.4.2010 <[www.dn.se/kultur-noje/nyheter/har-du-mott-trollen-pa-natet/](http://www.dn.se/kultur-noje/nyheter/har-du-mott-trollen-pa-natet/)> [3.2.2015]

*HANNAHMEDH.* [blogg]. <[fames.se/hannahmeh/trollunge%E2%99%A1/](http://fames.se/hannahmeh/trollunge%E2%99%A1/)> [27.1.2015]

Kindstrand, Wikström, Josefsson Cato & Viksten 2011: ”Så minns vi kulturåret 2011 – vad minns du?” *Gefle Dagblad*. 22.12.2011. <[www.gd.se/kultur/sa-minns-vi-kulturaret-2011-vad-minns-du](http://www.gd.se/kultur/sa-minns-vi-kulturaret-2011-vad-minns-du)> [3.2.2015]

Nelson, Oscar 2013: ”Laila Bagge ser ner på alla hemlösa”. Bostadslösa ger tv-profilen svar på tal.” *Aftonbladet* 16.1.2013 <[www.aftonbladet.se/nojesbladet/article16080099.ab](http://www.aftonbladet.se/nojesbladet/article16080099.ab)> [9.2.2015]

”Protester mot barnhem” 2007. *Svenska Yle* 02.07.2007 <[svenska.yle.fi/artikel/2007/07/02/protester-mot-barnhem](http://svenska.yle.fi/artikel/2007/07/02/protester-mot-barnhem)> [9.2.2015]

Treijs, Erika 2012: ”Elaka troll bör dränkas i kärlek.” *SvD* 10.5.2012 <[www.svd.se/nyheter/stockholm/elaka-troll-bor-drankas-i-karlek\\_7189355.svd](http://www.svd.se/nyheter/stockholm/elaka-troll-bor-drankas-i-karlek_7189355.svd)> [3.2.2015]

Suni, Annakaisa 2014: ”Invandrare får bättre barnvagnar.” *Hbl*. 2.9.2014 <[hbl.fi/nyheter/2014-09-02/650656/samlingspartist-invandrare-far-battre-barnvagnar](http://hbl.fi/nyheter/2014-09-02/650656/samlingspartist-invandrare-far-battre-barnvagnar)> [9.2.2015]

Söderman, Mona 2014: ”Kårkullaboende flyttas efter protester.” *Syd-Österbotten* 18.6.2014 <[online.sydin.fi/Artikel/Visa/30909](http://online.sydin.fi/Artikel/Visa/30909)> [9.2.2015]

##### *Film & tv*

*Trolljegeren* 2010. Norge. Regi: André Øvredal.  
*Trolljägarna* 2014. Sverige. TV3.

## Litteratur

- Asplund Ingemark, Camilla 2004: *The Genre of Trolls. The Case of a Finland-Swedish Folk Belief Tradition*. Åbo: Åbo Akademi.
- Björkqvist, Jeanette & Karlsson, Simon 2015: Flyktingförläggning i Evitskog har fått känslorna i svall. *Hufvudstadsbladet*. 20.8.2015.
- Brunvand, Jan Harold 1981: *The Vanishing Hitchhiker. American Urban Legends and Their Meanings*. New York: W.W. Norton & Company.
- Bruun, Staffan 2015: "Vi känner oss trygga bland turister". *Hufvudstadsbladet* 15.8.2015.
- Degh, Linda & Vázsonyi, Andrew 1980: *Sägen och tro*. Stockholm: Institutionen för folklivsforskning.
- Douglas, Mary 1985: *Risk Acceptability According to the Social Sciences*. New York: Russel Sage Foundation.
- Douglas, Mary 1992: *Risk and Blame. Essays in Cultural Theory*. London: Routledge.
- Eskeröd, Albert 1973: "Intressedominans och folktradition." *Folkdikt och folktro*. Anna Birgitta Roth (red.). Lund: Gleerups.
- Foster, George M. 1965: "Peasant Society and the Image of Limited Good." *American Anthropologist* 67.
- Granroth, Marita 2015: "Rädda röster." *Hufvudstadsbladet*. 30.8.2015.
- Henriksson, Blanka 2012: *Trollen och vi: folkliga föreställningar i Svenskfinland*. Vasa: Scriptum.
- Honko, Lauri 1973 [1962]: "Metodiska och terminologiska betraktelser." *Tro, sanning, sägen. Tre bidrag till en folkloristisk metodik*. Bengt af Klintberg (red.). Stockholm: PAN/Norstedts.
- Klintberg, Bengt af 1988 [1965]: *Svenska trollformler*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Klintberg, Bengt af 2008 [1976]: "Folksägner idag." Klintberg, Bengt af & Palménfelt, Ulf. *Vår tids folkkultur*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Klintberg, Bengt af 2010 [1972]: *Svenska folksägner*. Stockholm: Norstedts.
- Lilja, Agneta 1996: *Föreställningen om den ideala upppteckningen. En studie av idé och praktik vid traditionssamlade arkiv – ett exempel från Uppsala 1914–1945*. Diss. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Rowling, J. K. 1997: *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. London: Bloomsbury.
- Schultz, Linda 2013: "Det har inte varit någon tuppfäktning här." *Slutrapport från Landeryds Ångar – en studie av ett boende med särskild service som drivs gemensamt av Linköpings kommun och landsting Östergötland läns landsting*. FoU-rapport 72:2013. FoU Centrum för vård och socialt arbete. Kommunerna i Linköping, Mjölby, Motala, Kinda, Vadstena, Ydre och Åtvidaberg samt Linköpings universitet. [E-publikation] <[www.linkoping.se/Global/St%C3%B6d%20och%20omsorg/Kvalitet%20och%20utveckling/FoU/FoU-rapporter%202013/Fou\\_72\\_2013\\_inte\\_nagon\\_tupp-faktning\\_web.pdf](http://www.linkoping.se/Global/St%C3%B6d%20och%20omsorg/Kvalitet%20och%20utveckling/FoU/FoU-rapporter%202013/Fou_72_2013_inte_nagon_tupp-faktning_web.pdf)>
- Skott, Fredrik 2008: *Folkets minnen – traditionsinsamling i idé och praktik 1919–1964*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Spjut, Stefan 2012. *Stallo – spänningsroman*. Stockholm: Bonniers.
- Stattin, Jochum 1990: *Från gastkranning till gatuvåld. En etnologisk studie av svenska rädslor*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Strömbäck, Dag 1989: *Den osynliga närvaron. Studier i folktro och folkdikt*. Hedemora: Gidlunds.
- Tillhagen, Carl-Herman 1977 [1959]: *Folklig läkekonst*. Stockholm: LT.
- Wikström, Hanna 2009: *Etnicitet*. Malmö: Liber.

## SUMMARY

### Talking About Trolls

In the archives we can find material that in different ways give clues to human fears in older times. One example of this is the narratives of trolls from preindustrial Sweden and Finland. Studies of what was narrated can give a clearer picture of how people made the frightening unknown easier to handle by turning it into narratives of supernatural beings. Legends and memorates dealing with trolls behaving strange or threatening, e.g. kidnapping humans or animals, can be interpreted as a way of verbalising our fear of the unknown.

Traces of these preindustrial trolls can be found in today's society in form of idioms (rich as a troll) or as frightening creatures in the fantasy

genre. But mostly the formerly ambiguous trolls have been transformed into harmless entertainment for children.

Though in the same way that trolls have been representing the unknown in the archive records, human fears can be traced in present time, and found in for example newspapers and social media. The unknown and abnormal is still perceived as frightening, and meetings with human representations of these characteristics give birth to narratives explaining and motivating our fears.

Keywords: troll, narratives, memorates, fears, the unknown